

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Охрименка Бориса Олександровича
«Стратегічні напрями модернізації аграрного виробництва»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

На тлі викликів, що стоять перед аграрним сектором України в умовах політичної та економічної нестабільності, кліматичних змін, а також наслідків воєнних дій, системне оновлення аграрного виробництва постає не лише як питання розвитку, але й як стратегічна необхідність для забезпечення економічної стійкості та продовольчої незалежності країни. Необхідність адаптації аграрного виробництва до нових умов вимагає комплексного підходу до модернізації, який охоплює не лише технічне оновлення виробничих процесів, а й формування нових моделей управління, розширення доступу до сучасних фінансових інструментів, державної підтримки та міжнародної співпраці, збільшення екологічної стійкості галузі. Актуальність теми дослідження підсилюється й соціально-економічним аспектом, адже така трансформація аграрного виробництва сприяє розвитку сільських територій, підвищує рівень зайнятості та доходи населення в сільській місцевості, а також знижує міграцію населення до великих міст. Різномічне дослідження аспектів модернізації – від інноваційних технологій і підвищення ефективності виробництва до соціально-економічних перетворень і адаптації до кліматичних умов – дозволяє визначити оптимальні шляхи підвищення продуктивності аграрного виробництва, зниження втрат ресурсів і поліпшення умов для зайнятих у цій сфері працівників, що є вкрай важливим з огляду на зростаючу значущість аграрного сектору для економічної стабільності та продовольчої безпеки України.

Тема дисертаційного дослідження відповідає сучасним пріоритетам економічної політики України, що підтверджує її актуальність. Всебічне вивчення та обґрунтування стратегічних напрямів модернізації аграрного виробництва дає можливість створити фундамент для формування стійкої, високоефективної, екологічно відповідальної і конкурентоспроможної галузі, здатної витримувати внутрішні та зовнішні виклики і забезпечувати стратегічні потреби держави.

Робота є складовою частиною комплексу наукових досліджень та виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва за темою «Концептуальні засади та

механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). В межах зазначеної теми автором обґрунтовано теоретичні та методичні засади модернізації аграрного виробництва, здійснено ідентифікацію її рівня в Україні та обґрунтовано основні стратегічні імперативи модернізації аграрної сфери економіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації та висвітлені в публікаціях, мають достатній рівень теоретичного і методичного обґрунтування. Дисертаційна робота демонструє чітко визначені об'єкт, предмет та завдання дослідження, що дозволило дисертанту провести ретельне дослідження та отримати результати у вигляді науково-практичних висновків. Роботу побудовано логічно, висновки та рекомендації представлено послідовно, що забезпечує чітке розуміння кожного етапу дослідження.

Теоретико-методологічною основою вирішення завдань дисертаційної роботи та забезпечення достовірності її наукових результатів послуговували сукупність загальнонаукових методів та принципів наукового пізнання, а також системний і функціональний підходи. Обґрунтованість висновків та рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, у т.ч. офіційних статистичних даних, нормативно-правових актів, наукових публікацій українських та іноземних учених, інтернет-джерел. Сукупність розглянутих обставин, проведений аналіз положень, висновків та рекомендацій дисертаційної роботи дозволяє стверджувати, що вони є достовірними та обґрунтованими, а дисертація – завершеною науковою кваліфікаційною працею, що виконана автором самостійно.

Використання широкого спектру сучасних методів наукових досліджень дозволило отримати низку оригінальних результатів, що відзначаються науковою новизною, розкривають комплексність та багатоаспектність досліджуваної проблематики, а саме:

– на основі результатів проведеного дослідження удосконалено трактування поняття «модернізація аграрного виробництва» як цілісного процесу покращення структури, технологій і управлінських підходів у аграрному секторі економіки, спрямованого на забезпечення ефективного виробництва, підвищення якості сільськогосподарської продукції, збільшення рентабельності аграрних підприємств, створення стабільної бази для продовольчої безпеки країни та зростання конкурентоспроможності галузі на міжнародному ринку;

– удосконалено підходи до розробки організаційно-економічної моделі точного землеробства з урахуванням особливостей процесу модернізації

аграрного виробництва, яка охоплює передумови для розвитку точного землеробства, його основні цілі та напрями для досягнення цих цілей, а також отримання результатів у вигляді економічної, технологічно-інноваційної, екологічної та соціальної ефективності на макро- і макрорівнях як частини процесу модернізації аграрного сектору;

- розроблено пропозиції щодо систематизації ключових напрямів державної підтримки модернізації аграрного виробництва, що базуються на поєднанні централізованих і децентралізованих підходів до державної підтримки з урахуванням пріоритетів та особливостей розвитку аграрного сектору;

- запропоновано структурно-логічну схему для дослідження проблем модернізації аграрного виробництва, яка охоплює такі елементи: теоретико-методологічний блок, блок економіко-статистичного аналізу та проектно-прогностичний блок;

- розвинуто концептуально-термінологічний апарат щодо поняття «точне землеробство», яке визначається автором як інтегрована інформаційно-технологічна система в аграрному секторі, що базується на застосуванні інноваційних цифрових технологій для збору, обробки й аналізу просторових і часових даних з метою оптимізації використання ресурсів, підвищення якості продукції, покращення ефективності виробництва та захисту навколишнього середовища;

- окреслено стратегічні напрями модернізації аграрного виробництва, зокрема щодо оптимізації управління земельними ресурсами, підвищення якості людського капіталу, впровадження інновацій і цифрових технологій у галузь, вдосконалення логістичних процесів постачання і збуту, модернізації виробничої та складської інфраструктури, а також розширення диверсифікації, спеціалізації та переходу до екологічної стійкості;

- надано подальшого розвитку методичному підходу до оцінки рівня модернізації аграрного виробництва на основі проведення економіко-статистичного аналізу як самого процесу, так і його ключових компонентів.

Практичне значення отриманих результатів

Отримані результати дослідження демонструють практичну релевантність, оскільки надають прикладний інструментарій для формування, вибору та реалізації стратегії модернізації аграрного виробництва. До результатів, що мають найбільше практичне значення, належать: пропозиції щодо впровадження елементів діджиталізації виробничих процесів та застосування системи точного землеробства на макро- та мікрорівнях; обґрунтування стратегічних напрямів модернізації аграрного виробництва загалом та окремо для великих і малих агровиробників; розробка

перспективних напрямів державної підтримки інноваційного розвитку та модернізації сільськогосподарського виробництва в Україні.

Результати дисертаційної роботи містять значний потенціал для практичного застосування, що підтверджується використанням розробок автора при формуванні Програми економічного і соціального розвитку Джулинської територіальної громади на 2025-2030 роки (довідка № 775 від 26.06.2024), а також врахуванням їх в рекомендаціях відділу агропромислового розвитку, екології та взаємодії з органами місцевого самоврядування Уманської районної державної адміністрації Черкаської області суб'єктам господарювання аграрного сектора економіки Уманського району (довідка № 503/01-01-09 від 22.04.2024).

Теоретичні, методичні та практичні положення дисертаційного дослідження використовуються в освітньому процесі Уманського національного університету садівництва при вивченні навчальних дисциплін «Стратегія сталого розвитку», «Державне регулювання економіки» та «Аграрна економіка» (довідка про впровадження результатів науково-дослідної роботи в освітній процес № 1695а/01-10 від 06.11.2024).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Основні результати дослідження повною мірою висвітлено в 12 наукових працях загальним обсягом 3,5 ум. друк. арк., серед яких 4 статті опубліковано в наукових фахових виданнях (3 з них – одноосібні), 8 публікацій – у матеріалах наукових конференцій. Кількість та обсяг публікацій відповідають чинним вимогам до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. У працях, опублікованих у співавторстві, зазначено особистий внесок здобувача. Результати досліджень пройшли достатню апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня.

Дотримання принципів академічної доброчесності

Дисертаційна робота Охрименка Б.О. виконана із дотриманням принципів академічної доброчесності, відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права. Текстових запозичень і використання наукових результатів інших науковців без посилань на відповідні джерела не виявлено.

Відповідність дисертації спеціальності і вимогам, що висуваються до дисертацій, які подано на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертаційна робота характеризується цілісністю, єдністю змісту, смисловою завершеністю та логічною послідовністю викладання матеріалу. Завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними. За змістом, метою, структурою, викладом матеріалу, висновками та сформульованими положеннями наукової новизни

дисертація в повній мірі відповідає переліку напрямів дослідження спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, де представлені наукові результати дослідження, а також включає список використаних джерел із 220 найменувань на 22 сторінках, 9 додатків на 12 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 231 сторінку, з них основний текст викладений на 197 сторінках. Робота містить 32 таблиці та 28 рисунків.

За своїм обсягом, структурою, повнотою викладення результатів дослідження та оформленням дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами), та Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Дисертаційне дослідження виконане на достатньо високому науково-теоретичному та методологічному рівні, однак слід відзначити і окремі дискусійні положення, зауваження та побажання.

1. Значна частина розділу 1 присвячена тенденціям розвитку такого процесу як діджиталізація, зокрема, акцент робиться на країни ЄС. Цей напрям, безперечно, корелює з розглядом генези теорій модернізації та їх ролі в економічному розвитку України. Однак аналіз тенденцій діджиталізації говорить про перспективу становлення принципово нового суспільства – інформаційного або т. зв. постеконічного, що подекуди має інші особливості, ніж процес модернізації. В контексті характеристики еволюції теорій модернізації доцільніше було б розглянути класичні, неокласичні концепції, а також виникнення теорій неомодернізації, постмодернізації, екологічної модернізації.

2. Автором недостатньо чітко підкреслено важливість забезпечення екологічної стійкості та сталого розвитку при проведенні модернізації аграрного виробництва, в той час як розвиток цих процесів потребує врахування екологічних аспектів: зниження викидів, збереження біорізноманіття, стійкого управління земельними ресурсами тощо. Крім цього, доцільно було б детальніше розкрити вплив модернізації на місцеві громади та трудові ресурси, особливо в контексті впровадження цифрових технологій.

3. Дослідження модернізації аграрного виробництва представлене, поряд з використанням традиційних методів економічного аналізу, кількома кейсами з Вінницької області, що дозволяє глибше вивчити конкретні ситуації для виявлення складних взаємозв'язків і впливів та показати, як окремі стратегії

модернізації реалізуються на рівні конкретних підприємств. Водночас в контексті дослідження стратегічних напрямів модернізації доцільно було б провести огляд широких тенденцій на рівні всієї країни або регіонів, щоб зробити висновки більш репрезентативними для всієї країни.

4. Аналіз динаміки вартості основних засобів у сільському господарстві, проведений автором в другому розділі, є важливим для розуміння процесів модернізації виробництва, однак з метою повної та комплексної оцінки цього процесу доцільно було б аналізувати не лише зміну вартості основних засобів, а й враховувати їх амортизацію. Це дозволило б отримати більш точну картину щодо зношеності обладнання, необхідності його заміни, а також розрахувати потреби у фінансуванні для модернізації, що є ключовим аспектом для стратегічного планування в аграрному секторі.

5. В роботі зроблено акцент на економічних, інвестиційних і технологічних аспектах модернізації аграрного сектору, що є цілком виправданим, зважаючи на багатоаспектність і комплексність об'єкта та предмета дослідження. Однак, з огляду на зростаючу значимість кліматичних змін для сільського господарства, наукова новизна і прикладна значущість результатів дисертаційної роботи значно підвищилась би в разі розгляду перспектив переходу на кліматично орієнтоване сільське господарство. Доповнення аналізу кліматичними факторами та їх інтеграція у стратегічні напрями модернізації могли б значно підсилити результати дисертації та зробити їх більш пристосованими до сучасних реалій.

6. Важливим і доцільним доповненням до дисертації могло б бути більш детальне вивчення причин повільних темпів модернізації аграрного сектору в Україні, особливо з огляду на її стратегічний аспект. Це дозволило б не лише комплексно оцінити проблеми, що постають перед аграрним сектором, а й запропонувати реалістичні рішення для їх подолання та сформулювати ефективніші стратегії для прискорення процесу модернізації, що зробило б дослідження більш цінним і практично орієнтованим.

Зазначені недоліки та зауваження можуть стати предметом наукової дискусії під час захисту дисертації та не знижують загальний високий науковий рівень дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертація Охрименка Бориса Олександровича є актуальним, самостійно виконаним із дотриманням принципів академічної доброчесності, завершеним цілісним науковим дослідженням, яке має теоретичне і практичне значення. Результати дисертаційної роботи свідчать про досягнення поставленої мети внаслідок успішного вирішення поставлених завдань, основні положення мають наукову новизну і пройшли достатню апробацію. Наукові результати,

висновки та рекомендації, що виносяться на захист, є авторським здобутком, та в сукупності вирішують науково-практичне завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо модернізації аграрного виробництва. Зміст дисертації повністю відповідає спеціальності 051 Економіка.

Дисертаційна робота за своєю актуальністю, науково-теоретичним та практичним значенням, обґрунтованістю основних положень і результатів, науковою новизною відповідає вимогам п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (із змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (із змінами), а її автор – Охрименко Борис Олександрович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Рецензент

кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри економіки
Уманського національного
університету садівництва

Людмила СМОЛІЙ